

Cumhuriyet Döneminde Türk Kadınlığı

Kadın, aile ve toplum arasındaki en önemli bağıdır. Toplumsal sistemin işleyişine katkısı büyüktür. Mustafa Kemal Atatürk, Türk toplumunu muasır medeniyetler seviyesine ulaştıracak gücün, toplumsal değişme doğrultusunda yetiştirilmiş gençlerden oluşacağını düşünmüştür. Cumhuriyet kadını, hem aile içerisinde hem de toplumun her alanında erkeklerle eşit haklara sahip kadın olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin geri kalmışlığı ile kadınların erkeklerden çok farklı ikincil konumda tanımlanmış olması arasında bir bağlantı kurmuş ve kadının hem toplumsal hem de siyasal alandaki konumunu yeniden biçimlendirmeye ve toplumdaki görevlerini yeniden tanımlamaya yönelik çalışmalar başlatmıştır.

Türk toplumunun yapısındaki bu esaslı değişim, çok kere ifade edildiği gibi ilk defa ve bir anda Cumhuriyet dönemi ile birlikte yaşanmamıştır. Bu değişimin esasen Tanzimat dönemi ile birlikte başladığını belirtmek gerekir.

Balkan ve I. Dünya savaşının akabinde girilen Türk İstiklal harbi nüfus içerisinde kadın-erkek oranını etkilemiş, aşağıda ele alınacağı üzere kadın nüfusun toplumsal ve ekonomik hayata katılımının artırılmasını bir gereklilik olarak ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla “kadın hakları” bir motivasyon unsuru olarak öne çıkmıştır diyebiliriz. Fakat Cumhuriyet yönetiminin bu mesele ile ilgilenmesi salt bu sebebe dayanmaktan daha derin anlamlar da taşımaktadır. İstiklâl Harbi sırasında “Türk Kadını”, kahramanlıklarıyla ve fedakârlığıyla öne çıkmış bulunuyordu. Bu rolünün geliştirilerek sürdürülmesi, etkinleştirilmesi bir başka noktadan da önemliydi: Cumhuriyet değerlerini benimsemiş, yeni kuşağın “ilk terbiyecisi” olarak “farkındalık” içindeki bir kadın tipini, “vatandaş” profili içinde yaygın ve hâkim hale getirmek işi de hayati derecede önemliydi.

Keza, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren İslâm öncesi Türk tarihine ilişkin çalışmaların artması ve buna bağlı olarak eski Türk hayatına ilişkin tasavvurların şekillenmeye başlamış olması, aynı dönemde gelişmekte olan “Türkçülük” söylemi içinde “Batıcı” ve “İslamcı” fikir akımlarından farklı olarak, “Türkçü” bir kadın algısının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilhassa, İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerindeki “ideolojik” etkisi hakkında fikir sahibi olduğumuz Türk sosyolojisinin kurucularından Ziya Gökalp, bu algının oluşmasında ve aydınlar arasında da güçlenmesinde ciddi bir rol üstlenmiştir. [1]

İlk Kadın Romancımız: Fatma Aliye

Tanzimat döneminde çıkan gazete ve dergilerde kadınların hem yazıları, hem de kadın hayatına ait yazılar bulunmaktadır. Tanzimat dönemi Osmanlı toplumu adına hukuki esasları içeren ıslahat hareketleri, Osmanlı toplumunda düşünsel anlamda büyük bir gelişme sağlamıştır. Osmanlı Devleti 1876'da Kanunu Esasi'yi kabul edip meşruti bir şekle geçmiştir, fakat hiçbir şekilde kadınların siyasi hakları söz konusu olmamıştır. Esasen II. Meşrutiyet'e giden süreçte ve meşrutiyetin ilanından sonra kadının düşünce yaşamı daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Tanzimat döneminin önde gelen isimlerinden Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım (1862-1936) Osmanlı kadın hareketinin öncüleri arasındadır. Aydın bir Osmanlı

kadını olarak kaleme aldığı makalelerinde (ve romanlarında) kadınlara ait sorunları işlemiştir. Fatma Aliye Hanım, babası Ahmet Cevdet Paşa gibi İslamcı-gelenekçi bir anlayışla kadınların eğitimi, evlenme şekilleri, çok eşlilik, boşanma, kadının sosyal hayatta görünür olması ve İslamiyet'te kadının yeri gibi kadınları ilgilendiren sorunlar üzerinde durmuştur. [2]

Fatma Aliye Hanım kadın dergilerinde yazdığı yazılarda, kadının eğitim görmesi ve okuması, meslek sahibi olması ve topluma katılması ile İslam'ın ilkeleri arasında ters bir durumun söz konusu olmadığını anlatmaya çalışmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadın derneklerinin kurulması artmıştır. Bu dönemde kadınla ilgili yayınların, gazete ve dergilerin çokluğu dikkati çekmiştir. 1913-1921 yılları arasında yayımlanmış olan Kadınlar Dünyası gazetesinde yayın faaliyetlerinin şu esaslar üzerine inşa edildiği bildirilmiştir:

1-Her türlü eğitim imkânı kadınların hizmetine sunulmalıdır.

2- Kadınların konumunun yükseltilmesi için kadınlar uyandırılmalıdır.

3- Her şeyde olduğu gibi kadın hayatında da kadın-erkek eşitliği sağlanmalıdır.

4- Sosyal hayatın her alanında kadınların da söz sahibi olduğu bilinmelidir.

Görüldüğü gibi II. Meşrutiyet döneminde kadının toplumsal hayattaki yeri ve önemi üzerine gelişmeler canlılık kazanmıştır. Toplumsal yapı içerisinde değişik yönleriyle özgürleşmeye çalışan kadınlar, erkeğin yanında buldukları konumu sorgulamaya başlamışlardır. Dolayısıyla kendilerini kısıtlayan geleneklere ve kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadele başlatmışlardır. Bu bağlamda kadınlar toplumsal yaşamda her yönüyle çağdaşlaşmak istemişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti izlediği politika ile kadının toplumdaki yeri ve varlığı konusunda önemli etkiler yaratmış kadının geleneksel rolünden çıkartılarak toplumsallaştırılması ve özgürlüğünün kazandırılması dönemin hakim düşüncesi olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu dönemde politikalarını aile kurumu üzerine geliştirmiştir. Aile, bir politika konusu olarak hükümetin kontrolü altına alınmaya çalışılmış, İttihatçıların önderliğinde, Avrupa ailesinin kopyası olmadığına vurgu yapılan bir aile tipi olarak milli aile fikri ortaya çıkarılmıştır. Evlilik, yalnızca dini olmaktan çıkarılmış, ailenin biçimlendirilmesi kültürün bir parçası ve milli kültürün yükseltilmesi için zorunluluk olarak görülmüştür. Ziya Gökalp'in mimarı olduğu milli aile fikri, İttihatçılar için temel hareket noktası olmuştur. Çünkü İttihatçılar için devrimin başarılı olmasının yolu, sosyal devrimlerle beraber aileden geçmektedir. Kadının toplum içerisindeki konumunun belirlenmesi, yeni ideolojinin ana konularından biri olan milli aile ile sağlanırken, İttihatçıların aile ve kadına yönelik politikaları, Osmanlı kadın hareketlerinin de temellerini oluşturmuştur. [3]

Dârümuallimât

Hükümet bu dönemde kadınlara yönelik politikalarında kadınların eğitime hız kazandıracak kurumların açılışını da gerçekleştirmiştir. Kızlar için 1913 yılında ilk kız lisesi olan İstanbul İnas Sultanîsi, bugünkü adıyla İstanbul Kız Lisesi açılmış ve bunu halen günümüzde de eğitim veren Erenköy, Çamlıca ve Kandilli Kız Liseleri'nin açılışı takip etmiştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin kadınlar için en önemli özelliklerinden biri de yükseköğrenim hakkını elde etmiş olmalarıdır. 1914'te Darülfünunda kızlara yönelik derslere başlanmış ve 1914'te ayrı bir İnas Darülfünunu kurulmuştur. 1914'te kurulan İnas Darülfünunu, kız öğretmen okullarına bağlanmış ve matematik, edebiyat ile tabii bilimler alanlarında eğitim vermiştir. Bu okul aynı zamanda, kız öğretmen okullarına da öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca 1915'de ilk defa İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde Türk kızları erkekler

ile beraber yükseköğrenim görmeye başlamıştır. Şemsettin Sami, kadın hakları ve eğitimini medeniyet projesi çerçevesinde ele almıştır. “Bir toplumun durumu, her zaman kadınların durumuyla doğru orantılıdır.” diyen Şemsettin Sami “kadınların eğitilmesiyle, bütün insanlık eğitilmiş olur” fikrini savunmaktadır. Osmanlı halkının yarısı(yani kadınlar) cahil, tembel ve eğitimsiz kaldıkça, toplum ilerleyemez ve uygarlığa erişemez. Halbuki kadınlar bilimi, doğru ahlakı öğrenirlerse, doğuracakları ve yetiştirecekleri çocuklarına da öğretirler. Görülmektedir ki kadınların eğitim hakları, bir yandan da analık görevleri yüceltilerek diğer yandan medeniyet adına savunulmaktadır.

Cumhuriyetin fikrî laboratuvarı mahiyetindeki II. Meşrutiyet dönemi Türk fikir hayatının en keskin tartışmaları “kadın” sorunu üzerine yapılan münazaralardır. Bugünden geriye baktığımızda, Cumhuriyetin şafağında son derece popüler bir tartışma konusu olarak kadının toplumdaki yeri ve statüsüne ilişkin münakaşaların, yeni Türk devletinin kurucu kadrosu tarafından bilindiği ve onların “Yeni Türk kadını” imgesini inşa etme kararlılığında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, Türk inkılâbının önderi Mustafa Kemal Paşa, hayatının erken dönemlerinden itibaren “kadın” sorununun farkına varmış ve “muasır Türk kadınına ilişkin bir tasavvur oluşturmuştur. [4]

I. Dünya Savaşı sonrasında Milli Mücadele döneminde kadınlarımızın gerek cephede, gerekse cephe gerisinde göstermiş olduğu fedakârlık örneği ve mücadele azmi, onların gerçek kimliklerini, erkeklerle aynı vatansever duygularla mücadele etmek suretiyle göstermeleri bakımından önemlidir. Atatürk, 1923’te Konya’da yaptığı bir konuşmada Türk kadınları için şöyle demektedir:

“Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletin Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur. Ve dünyadaki hiçbir kadın ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluş ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim diyemez.” Atatürk bu sözleriyle Türk kadınının Milli Mücadele döneminde göstermiş olduğu fedakârlığın ve mücadele azminin yüceliğini ve Türk kadının çağdaşlarına nispetle çok daha ileride olduğunu vurgulamıştır.

17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihinde İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’nin kapanış konuşmasında İşçi kadınlar adına konuşan Rukiye Hanım’ın ‘‘Türkiye’de memleket işlerine kadınların katılması ilk defa gerçekleşiyor’’ açıklaması, daha sonra yapılacak kadın hakları konusundaki inkılapların da ilk işaretidir. [5]

Atatürk, 31 Ocak 1923 tarihinde İzmir’de Eski Gümrük binasında yapılan toplantıda:

“Son senelerin inkılap hayatında hummalı fedakârlıklarla mahmul mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak hulâsa ve istiklale götüren, azm-ü faaliyet hayatında her ferdi milletin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakarlığı sebkeylemiştir. Bu meyanda en ziyade tebci ile yâd ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir himmet vardır ki, o da Anadolu kadınının ibraz etmiş olduğu çok ulvi, çok yüksek, çok kıymetli fedakarlıktır.... Kimse inkar edemez ki, bu harpte ve ondan evvelki harplerde milletin kabiliyeti hapyatietisini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsullâtı pazara götürerek paraya kalbeden, aile ocaklarının dumanının tüttüren, bütün bunlarla beraber, sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakâr, o ilâhi Anadolu kadınları olmuştur.” [6] sözleriyle Türk kadınının toplum hayatında ilmen, irfanen ve diğer hususlarda erkeklerden kesinlikle geri kalmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuşmalar açıkça, Atatürk’ün kadınlar yararına açtığı aktif mücadelenin başlangıcını ifade eder.

Bu bağlamda kadınların toplumsal bireyler olarak yerlerini almalarını bir uygarlık yolu olarak gören ve kadının bu manada değersiz görüldüğü bir toplumun kesinlikle kalkınamayacağını bilen Atatürk, Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında düşündüğü ve ifade ettiği gibi kadının sosyal, ekonomik ve siyasal durumunu düzeltmek girişimlerine başlamıştır.

Kadının başta eğitim olmak üzere, hukuk, çalışma, siyasal katılım, toplumsal yaşamda ve aile yaşamında eşit haklara sahip olarak yerini alması için gereken tüm atılımlar yapılmış ve mümkün olan kısa zaman içinde gerçekleştirilmiştir. Daha Kurtuluş Savaşı’nın başlangıç yıllarında gerek hazırlık aşamasında gerekse savaş sırasında Türk kadınının yapmış olduğu hizmetlerin önemi tartışma götürmez ölçüde büyüktür. Atatürk, Kurtuluş Savaşı’nı verirken güç aldığı, yardımını gördüğü Türk kadınına hiç unutmamıştır.

Vefa duygusunu her fırsatta belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik tanınması veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkisi vardır. (Gül, 1998: 79)

Türk Kadınının Hukuki Hakları (Medeni Kanun = Aile)

Kanunların tek ülküsü bir ulusun fertleri arasında sosyal ve ekonomik birliği her ne pahasına olursa olsun kurmaktır, kökleştirmektir. Sosyal ve ekonomik birlik ise zamanın yenilikleri ve isteklerine bağlıdır. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu anayasal düzenlemeleri içeriyor, fakat kişi hak ve

hürriyetleri bakımından bir yaptırımı içermiyordu. Fakat bu kanunda yer alan ‘egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.’ ilkesi, ileride kadınlar için yapılacak anayasal düzenlemelerin temeli olmuştur. 1924 Anayasası da kadın ve erkeğin uygulamada eşitliğini sağlamıyordu. Dolayısıyla şer’i hükümlerin uygulanması devam ediyordu.

Dumlupınar’da ‘Başkumandan Meydan Muharebesi’nin yıldönümü merasimindeki muhteşem nutkunda Gazi, aile ve kadın mevzuuna da temas ederek şöyle dedi: “*Uygarlıktan söz ederken şunu da kesinlikle söylemeliyim ki, uygarlığın temeli, yükselmenin ve kuvvetin temeli, aile hayatındadır. Bu hayatta kötülük, mutlaka sosyal, iktisadi, siyasal güçsüzlüğü gerektirir. Aileyi oluşturan kadın ve erkek unsurlarının doğal haklarına sahip olmaları, aile görevlerini idareye yeterli bulunmaları gereklerdendir.*”

Bu sözlerden çok kısa bir süre sonra 11 Eylül 1924’te 26 hukuk âliminden meydana gelen bir heyet teşkil edilerek, Türk kadınlığının hak ve hürriyet bayrağı olan ‘Medeni Kanun’un hazırlanmasına başlandı. Atatürk’ün kadın konusundaki uygulamalarının en önemlilerinden biri olan Medeni Kanun, 4 Nisan 1926’da kabul edilerek yürürlüğe girdi. Çok kadınlı evliliğin yasaklanması, evliliğin resmi makamlarca onaylanması (resmi nikâh), boşanma konusunda kadın ve erkeğe, miras konusunda kız ve erkek çocuklara eşit haklar tanınması gibi, aile hayatına ilişkin düzenlemelerle, aslında hedeflenen ona çağdaş bir hayat tarzı sunmaktı. Hukuk alanındaki bu önemli değişiklik, Türk kadınının büyük bir zaferi olmuştur.

Türk Kadınının Siyasi Hakları (Amme Hukuku)

Kadın-erkek eşitliğinin en somut delili eğitim ve hukuk alanından sonra siyasi alanda kadınlara verilen haklar oluşturmaktadır. Bu manada ilk yasa olarak 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı kanun gösterilebilir. Bu Kanunun 23. ve 24. maddeleri ile Türk kadınına ilk kez belediye seçimlerine katılma, seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 26 Ekim 1933 tarihli değişiklikle de Köy Kanununa, kadınların Köy İhtiyar Heyetine ve Muhtarlığa seçilme ve seçme hükmü konmuştu ki bu, belki ilk siyasi yasadaki çok daha temele hitap eden bir karar idi. Dönemin Muğla milletvekili Şükrü Kaya ikinci celse konuşmasında

“*Eğer Türk çocuğu tarihte en yüksek ahlaklı bir insan olarak tanınmışsa, eğer Türk çocuğu tarihte en yüksek insanıyetperver olarak tanınmışsa emin olunuz ki ana kucağından aldığı şefkatten ilham olmuştur. Kendisi evimizin müdürüdür. Köyde de köy iktisadiyatımızın müdürü olur. Her hangi bir köye giderseniz en evvel karşımıza köyün iktisadiyatını idare edenin kadın olduğunu görürsünüz. Kadına evinde olduğu gibi, belediyelerde olduğu gibi köylerde de idare hakkını vermek bir vazifedir.*” sözleri ile kadının önemine değinmiştir. Ancak kadınlar hala parlamento hayatına katılmış değildi ve milletvekili seçimi için haktan yoksundu. Bu durum kadınların kanunlar karşısında henüz vatandaş sıfatı ile görülmediği anlamına gelmekteydi. 1876 ‘da Birinci Meşrutiyet’in Kanunu Esasisi ’nde 65.maddede 50.000 erkek nüfusa bir milletvekili seçilmesi öngörülmüştür. 1923’te bu adet 20.000’e indirilmek istenirken, TBMM’nin üyelerine bu konuda yani kadınların da ulus bireyi olarak sayılması ve milletvekili

adedi için vatandaş hakkına sahip olması kabul ettirilememiştir. 3 Nisan 1923'te İntihab-ı Mebusan Kanunu değiştirilirken Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey'in "her 50.000 kadın ve erkek nüfusa bir milletvekili seçilmesi" dolayısıyla kadınların da sayılmasını teklif etmesi, Meclis üyelerince reddedilmiştir.

1923 Haziran'ında "Kadınlar Halk Fırkası" kurulur. Kurucuları Nezihe Muhiddin, Nimet Remide, Latife Bekir, Şukufe Nihal gibi isimlerdir.

Her ne kadar fırka adını taşıyorsa da Kadınlar Halk Fırkasının ana amacı siyasi nitelikte değildir. Öncelikle toplumsallaşma ve eğitim gereklidir. Siyasi haklar er ya da geç kazanılacaktır. Fırkanın hükümete verdiği beyannamede "memleketin her noktasında siyasi, ictimai ve iktisadi bütün mesâilde kadının dolayısıyla veya doğrudan doğruya dahli ve tesirinden azade kalmış bir keyfiyet bulunmamasına rağmen bu mesainin gözle görünür derecede bariz olmadığı" vurgulanmakta, "yer yer tecelli eden kadın mevcudiyet ve şahsiyetinin kitlevi bir şekle ifrağı" gereğine değinilmektedir. Yine o dönemin dergilerinden Süs, Kadınlar Halk Fırkasının siyasi akımlara dâhil olmayacağını belirtmiştir. İkinci Başkan Nimet Remide verdiği bir demeçte esas olarak Anadolu'daki cehaletle mücadele edeceklerini açıkça belirtmiştir.

Bütün bunlara rağmen, fırkanın genel sekreteri Şükufe Nihal fırkaya daha geniş bir çerçeve çizerek kadının siyasal haklarını savunur. "...kadının ictimai, iktisadi ve bilahare siyasi sahalarda haklarını, inkişaflarını temin etmektir" diyerek siyasi hakların fırka programının uzak hedefleri arasında olduğunu belirtir. Şükufe Nihal'e göre fırka eninde sonunda kendi temsilcilerini Meclis'te görecektir.

Kadınlar Halk Fırkası isminden ötürü erkekler tarafından tepkiyle karşılanır her ne kadar kendine seçtiği hedefler desteklense de siyasi bir isim olan "fırkayı kullanmaları yadırganmıştır. Ayrıca o dönem tüm ulusu kapsayacak tek bir fırka oluşturulacaktır o da Halk Fırkasıdır. Bu sebeple Kadınlar Halk Fırkası Ankara'nın onayını alamaz.

Bu sebeple 7 Şubat 1924 tarihinde, Nezihe Muhiddin öncülüğünde Türk Kadınlar Birliği kurulur. Derneğin amacı, kadınları fikri ve ictimai alanda yükselterek hakiki bir valide yetiştirmektir. Kadınların yaraları sarılmalı, onlara el uzatılmalıdır. Türk Kadınlar Birliği, Türk Kadın Yolu isminde bir dergi çıkarır, o dönem fakir kız çocuklarına el uzatır. 1927'de Kadın Birliği, tüzüğüne bir madde ekleyerek kadınlara siyasi haklar sağlamayı amaçlar, tereddütle de karşılanırsa bu madde kabul edilir. 1927 seçimlerine kadın aday gösterilmesi fikri dernek bünyesinde tartışılır ve sonunda Cumhuriyet Halk Fırkası adına bir kadın adayın gösterilmesi uygun bulunur fakat anayasada açıkça seçime katılacak olanların erkek olması gerektiği belirtildiği için bu talepleri geri çevrilir.

1927 yılında Askerlik Mükellefiyeti Kanunu Meclis'ten geçerken bu yükümlülüğü erkeklerle sınırlayan ilk madde üzerinde bir tartışma çıkmış, ve Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey şöyle demiştir:

“ Efendim, seçim hareketleri başladığı zaman taraf taraf kadınlarında mebus olmak için, mebusluk intihabatına katılmak için hareket aldıklarını görüyoruz. Mebusluk intihabatına iştirak etmek hakkını kadınlar için tabii olarak teslim ederim. Yalnız mebus olmak mebusluk intihabatına iştirak etmek vatani bir mesele ise, memleketin müdafaaasına iştirak etmek de öyle bir hak, öyle bir vazifedir. Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun birinci maddesinin yalnız erkeklere ait olarak yazılmış olduğunu görüyorum.”

Görüldüğü gibi Hakkı Tarık Bey, açık bir şekilde kadınlara “bir vatanın genel mesaisine iştirak etmek, yalnızca mebus intihabatına katılmakla ve Meclis'te yer almakla olmaz; aynı zamanda vatanın mukadderatı ile fiilen meşgul olmaları” gerektiğini ifade etmiştir. Böyle bir meselenin o dönemde dünyanın birçok yerinde gündemde olduğu doğrudur. Bunun yanında bu meselenin, yani sadece erkeklere zorunlu askerlik uygulamasının, kadınların vatanla özdeşleşmiş, savunulması gereken pasif nesnelere olarak kurgulanmasına yardımcı olduğu ve dolayısıyla bu şekilde askerlik/ordu ve kültür arasındaki ilişkinin toplumsal cinsiyet üzerinden yeniden üretildiğini savunan düşünceler de mevcuttur.

Atatürk, bu hususta:

“Türkiye Cumhuriyeti'nin esas düşüncesi, kadınları değil, erkekleri dahi, savaş meydanına götürmemektir. Fakat Türk ulusunun, yüksek varlığına, herhangi taraftan olursa olsun, ilişildiği zaman, işte o zaman Türk kadınları Türk erkeklerinin bulunduğu yerde hazır ve nazır (uyanık) ve faal (etkin) olacaklardır. Bu, beşeriyetin (insanlığın) yüksek huzuru, sükununu (rahatlığı) ve dünya insanlığı için lazım bir ödev olduğundandır ki, Türk kadını bunu yapacaktır ve yapagelmektedir ve yapar .” demiştir.

Nihayet 5 Aralık 1934 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10.ve 11. Maddelerinin değiştirileceği açıklanmıştır. Atatürk ve arkadaşlarının girişimi ile birlikte 1876 tarihli “İntihab-ı Mebusan Kanunu”nun 2, 5, 11, 16, 23 ve 58. maddelerinde “erkek” kelimesi yanına “kadın” da ilave edilmiştir. İki dereceli bir sistemle uygulanan bu kanuna göre ilk milletvekili seçimi Şubat 1935'te yapıldı.

Ankara'da 40.860 seçmenden 37.542 kadın ve erkek vatandaş, ikinci seçmenlere oy vermiştir.1935 yılı seçim sonuçlarına göre, seçilmesi gereken 399 milletvekilinden 17'si kadın olmak üzere, 386 milletvekili CHF adaylarından oybirliği ile 4'ü azınlıklardan olmak üzere 13 bağımsız aday oy çokluğu ile seçilmişlerdir. 1936 yılı başında boşalan milletvekilleri için yapılan ara seçimde ise Çankırı milletvekili olarak seçilen emekli öğretmen Hatice Özgenel ile bu sayı 18'e çıkmıştır.

5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara intihap hakkının verilmesinin ardından içlerinde Afet İnan'ın da bulunduğu kadınlar sabahın erken saatlerinde Beyazıt'ta toplanarak büyük bir miting düzenlemişler ve sonrasında toplu olarak Meclise gitmişlerdir ve teşekkürlerini iletmişlerdir. Büyük sevinç ve heyecan yaşayan kadınlar, Ankara'dan ve bütün memleketten Atatürk'e mütemadiyen teşekkür telgrafları da göndermişlerdir. Bazı Anglo-Sakson milletleri istisna edilmek

üzere dünyada hiçbir kadın bu dereceye varmamıştır. Bu dönemde kadınların birçok Avrupa ülkesinde seçme ve seçilme haklarından henüz yoksun olduklarını göz önünde bulundurduğumuz zaman, Atatürk'ün ileri görüşlülüğünü bir kez daha göstermiş olduğunu anlarız.

Türk Kadınlarında İlkler:

1892: İlk Türk kadın romancı Fatma Aliye Hanım "Muhadarat" adlı ilk romanını kendi adıyla yayımladı.

1913: İlk kadın devlet memuru Bedriye Osman Hanım Telefon İdaresinde göreve başladı.

Süreyya Ağaoğlu

1920: İlk Türk kadın avukat Süreyya Ağaoğlu (Ahmet Ağaoğlu'nun kızı) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu.

1920: İlk Türk kadın tiyatro sanatçısı Afife Jale İstanbul'da sahneye çıktı.

1921: Dr. Safiye Ali Almanya'da tıp eğitimini tamamlayarak ilk Türk kadın hekim olarak tarihimizdeki yerini aldı.

Haziran 1923: Nezihe Muhittin'in başkanlığında Kadınlar Halk Fırkasının kurulması girişiminde bulunuldu. Kadınlara oy hakkı tanımayan Seçim Kanunu gereğince valilikçe partinin kuruluşuna onay verilmediğinden dernekleşmeye gidildi.

1930: İlk kadın belediye başkanı Sadiye Ardahan Artvin-Yusufeli/Kılıçkaya Beldesi'den seçildi.

1933: Aydın (il)'inin bugün ilçe statüsü taşıyan Karpuzlu köyünde ilk kadın muhtar Gül Esin yaklaşık 500 oy alarak seçildi

8 Şubat 1935: Türkiye Büyük Millet Meclisi 5. Dönem seçimleri sonucunda başta Hatı Çırpan olmak üzere 17 kadın milletvekili ilk kez meclise girdi, ara seçimlerde bu sayı 18'e ulaştı.

Gül Esin

1936: Eskişehir Askeri Hava Okulu'ndan mezun olan Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen dünyanın ilk kadın savaş pilotu oldu. Gökçen ertesi yıl Dersim Harekâtı'na da katıldı.

Dipnot ve Kaynakça:

- [1] Ziya Gökalp, Yeni Hayat Doğru Yol, (haz.) Müjgan Cunbur, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp yay:3, I. Seri: 3, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1976, s. 19-20.
- [2] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bak., Şahika Karaca, Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Güz 2011, Sayı 31, s. 93-110.
- [3] Ahmet Özkiraz, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 3, No 1,2011, ISSN: 1309-8012 (Online) s.4
- [4] Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, (haz. Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.), Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve yay., Nisan 1999, s. 20;
- Sibel Duroğlu, Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 32-33;
- Hakan Uzun, "Yazdığı Eserlerde Atatürk'ü Tanımak ve Anlamak: M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları", Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 59, güz 2016, s. 174-175.
- [5] Durmuş Yalçın ve diğerleri, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012, s.411.
- [6] Caporal, 1982:180